

Andrzej F. Dziuba

Mikołaj z Mościsk OP (1559-1632) a początki dominikańskiej prowincji ruskiej (1596-1602)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 25/3-4, 211-214

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY DO HISTORII I LITERATURY PRAWA
KANONICZNEGO W POLSCE

Prawo Kanoniczne
25 (1982) nr 3—4

MIKOŁAJ Z MOŚCISK OP (1559—1632)
A POCZĄTKI DOMINIKAŃSKIEJ PROWINCJI RUSKIEJ (1596—1602)

W Prawie Kanonicznym 23 (1980) nr 1—2 s. 51—86 ogłoszony został artykuł niezującego już znanego badacza dziejów dominikanów w Polsce oraz długoletniego dyrektora Archiwum Dominikanów w Krakowie Roberta Świętochowskiego OP pt. *Początki dominikańskiej prowincji ruskiej (1596—1602)*. Autor w kilku miejscach wspomina postać Mikołaja z Mościsk (s. 54, 71, 78). W niniejszej notatce idzie o bliższe przypomnienie stanowiska i roli Mikołaja z Mościsk w zaistniałym problemie podziału polskiej prowincji pod koniec XVI wieku.

Mikołaj z Mościsk z pewnością od najmłodszych lat zetknął się z problemami rodzącymi się na wschodnich rubieżach Polski, i to nie tylko na płaszczyźnie polityczno-państwowej. Bardziej istotny wydaje się wpływ zagadnień religijnych i kulturowych wywodzących się zwłaszcza z sąsiedniego Lwowa. Po nauce w klasztorze dominikanów w Mościskach Mikołaj studiował w Studium Generalnym w Krakowie¹ oraz na uniwersytetach w Bolonii i Padwie (1582—1584)². Po powrocie do Krakowa pracował jako wykładowca filozofii we wspomnianych Studium Generalnym oraz poświęcił się także pracy duszpasterskiej, szczególnie w Bractwie Różańcowym przy kościele klasztornym³.

Co najmniej od września 1589 roku, bo wtedy po raz pierwszy pojawiło się w dokumentach lwowskich jego imię, pełnił funkcję ka-

¹ Por. J. Quetif-J. Échard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, t. 2, Parisi 1721, s. 546.

² *Registrum litterarum et actorum fr. Pauli Constabilis mag. gen. OP 1580—1582*. W: *Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. 1 (1225—1600), ed. R. F. Madura, Roma 1972, s. 678; *Acta capituli provincialis conventu Sandomiriensi s. Jacobi extra muros anno Domini 1583 pro festo s. Michaelis celebrati*. W: *Acta dz. cyt.*, s. 444. Niczym nie uzasadnione jest twierdzenie R. Świętochowskiego, że Mikołaj z Mościsk pobierał nauki uzupełniające z zakresu teologii w Padwie w latach 1592—1593. Zob. R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 2, cz. 2, Lublin 1975, s. 271.

³ Spis osób przyjętych do Różańca św. tak Imienia Jezus, jak i matki Najśw. 1587—1716, k. 11 — ArDomKr nps Kr 170; *Registrum litterarum et actorum Fr. Mariae Hippol. Beccariae mag. gen. OP 1589—1599*. W: *Acta, dz. cyt.*, s. 686.

znodziei rzeczywistego przy klasztorze Bożego Ciała we Lwowie⁴. W znanych dokumentach po raz ostatni z tytułem tym występuje Mikołaj z Mościsk pod datą 15 września 1592 r.⁵. Z pewnością w tym właśnie okresie dał się poznać środowisku lwowskiemu, tak w zakresie spojrzenia na sprawy zakonne jak i kościelne. Kontakt ten z klasztorem lwowskim pozostał zapewne bardzo silnie w pamięci współbraci, którzy w czasie późniejszym właśnie Mikołaja z Mościsk wysuną jako kandydata na swego przełożonego; jako przeora lwowskiego i wikariusza kontraty ruskiej.

Po powrocie do Krakowa Mikołaj z Mościsk angażuje się bardzo w działalność naukowo-dydaktyczną. Spełniał m.in. bardzo absorbującą funkcję regensa Studium Generalnego (1592?—1603). W czasie nieporozumień między prowincjałem Feliksem z Sieradza i Ojcami polskiej prowincji a klasztorami wschodnimi, którym patronował klasztor lwowski, Mikołaj z Mościsk jawi się znów na arenie ogólnych dziejów polskiej prowincji dominikańskiej końca XVI wieku. Przedstawiciele kontraty ruskiej wybrali na przeora klasztoru lwowskiego Antonina z Przemyśla, który przejął po Łukaszu Lwowczyku tendencje separatystyczne klasztorów wschodnich, wychodząc z założenia jakoby konwenty te od początku należały do Towarzystwa Braci Pielgrzymujących. Rzeczywiście tylko 6 klasztorów należało w latach 1378—1456 do tego Towarzystwa. Niemniej jednak żądał on utworzenia odrębnej prowincji ruskiej.

Po interwencji prowincjała Feliksa z Sieradza i nieskutecznej wizytacji Seweryna Lubomłczyka oraz nominacji nowego przeora lwowskiego Gabriela z Wildawy, klasztor lwowski odrzucił wszelkie propozycje, wysuwając jednocześnie jako kandydata na stanowisko przeora i wikariusza kontraty ruskiej regensa krakowskiego studium Mikołaja z Mościsk. Kandydatura ta została zatwierdzona przez prowincjała, tym bardziej, że Mikołaj cieszył się powszechnym szacunkiem tak dominikanów lwowskich jak i samego arcybiskupa J. D. Solikowskiego⁶. Taki stosunek klasztoru lwowskiego wydaje się być w pełni zrozumiały, m.in. z racji wspomnianych wyżej. Mikołaj z Mościsk miał być kompromisowym rozwiązaniem łagodzącym obydwie

⁴ *Liber privilegiorum, datorum aubditis conventus Leopoliensis SS. Corporis Christi et Arendae ab anno 1411 ad a. 1689*, k. 32—34, 36 — ArDomKr rps Lw 13; *Registrum expositorum conventus Leopoliensis noviter comparatum ab anno 1579*, s. 275 — ArDomKr rps Lw 19; *Registrum expositorum conventus Cracoviensis ab anno 1581*, s. 102, 155 — ArDomKr rps Kr 272.

⁵ Lw 13, k. 37.

⁶ *Informationes iuris et facti. Tpistolae diversae Magistri Antonini Praemislensis contra Provinciam Poloniam Ord. Praed. spectantia quoque ad processus criminales contra Magistrum Antoninum, 1596—1599*, dokument nr 38 i 53 — ArDomKr rps Pp 51; *Progressus causae civilis in causa reunionis Conventuum Contratae Russiae cum Provinciam Poloniae A. D. 1603*, dokument nr 17 — ArDomKr rps Pp 50.

strony, z jednoczesną nadzieją późniejszego bardziej pogłębionego rozwiązania rodzących się problemów. Był on człowiekiem pochodzącym niemal spod Lwowa, a więc znającym doskonale styl życia i pracy tamtejszych klasztorów. Wreszcie jego pobyt we Lwowie, jak kaznodziei rzeczywistego pozwolił mu na poznanie od wewnątrz całego mechanizmu funkcjonowania klasztorów wschodnich. Wypada także dodać, że musiał z pewnością cechować się także pozytywnymi cechami tak jako zakonnik, kapłan a przede wszystkim jako przełożony.

Nominacja Miłkołaja z Mościsk na przeora klasztoru lwowskiego oraz wilkariusza kontraty ruskiej pozostała jednak tylko w sferze prawnych życzeń. Jak się wydaje nie objął on nigdy tych stanowisk. W aktach sporów z tego okresu znajdują się jednak dokumenty świadczące o posiadaniu co najmniej takich tytułów. W dokumencie wystawionym przez prowincjała Feliksa z Sieradza dnia 18 sierpnia 1598 roku, zwołującym na 29 września kapitułę prowincjalną do Krakowa dla złagodzenia powstałych sporów, Miłkołaj z Mościsk nazwany jest przeorem lwowskim. Jednak już dokument z 19 sierpnia tego roku zawiera podpis regensa Miłkołaja opatrzone tylko określeniem przeor sandomierski⁷. Najprawdopodobniej, jak twierdzi J. Kowalski, prowincjał, któremu towarzyszył doktor Miłkołaj odwołuje go z nigdy nie objętego stanowiska⁸.

Nie znane są natomiast żadne szczegóły odnośnie do proponowanego zjazdu w Bełzie, na którym przedstawicielem polskiej prowincji miał być Miłkołaj z Mościsk. Wiadomo tylko, że jego kandydatura została wysunięta przez arcybiskupa J. D. Solikowskiego. Z pewnością Miłkołaj z Mościsk był gotowy uczynić wszystko dla zachowania jedności polskiej prowincji. Natomiast arcybiskup, podając jego kandydaturę jako mediatora, kierował się znajomością jego charakteru oraz wcześniejszych dzieł we Lwowie.

Miłkołaj z Mościsk jako „Pater Provinciae”, także i z własnej inicyjatywy brał czynny udział w toczących się procesach⁹. Skienował do

⁷ Pp 50, dokument nr 109 i 111.

⁸ Por. J. Kowalski, *Nauka Mikołaja z Mościsk o modlitwie wewnętrznej*, Kraków 1966, s. 129 (maszynopis, własność autora) Tenże, *Życie, działalność i spuścizna pisarska dominikanina Mikołaja z Mościsk (1559—1632)*, CzST 4(1976) 152.

⁹ Zapewne pod wpływem tego określenia kilku autorów, bezpodstawnie nazywa Mikołaja z Mościsk prowincjałem; por. np. W. A. Maciejowski, *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, t. 3, Warszawa 1852, s. 710; F. M. Sobieszczanski, *Mościcki (Mikołaj)*, EncOrg XVIII 912. Odnośnie do występowania określenia „Pater Provinciae” porównaj np. *Liber intercisarum domorum et obligationum Missarum ab Anno 1602*, k. 27—45 — ArDomKr rps Kr 273; *Liber secundus Consiliorum Patrum in conventu Crac. SS. Trin. ord. praed. Anno D-ni 1616*, k. 11—17, 34, 38, 40, 77 — ArDomKr rps Kr 11.

generała zakonu Marii H. Beccarii list datowany dnia 28 maja 1599 roku, w którym broni zdecydowanie integralności granic polskiej prowincji¹⁰. Dostrzega, iż całość sporów nie wypływa z czystych intencji kierujących się dobrem zakonu i Kościoła. Integralność i nienaruszalność aktualnego podziału administracyjnego polskiej prowincji, w jego opinii, jest jedynie słusznym i właściwym rozwiązaniem toczących się sporów. Dlatego też prosi generała zakonu o załatwienie tej sprawy właśnie w takim duchu.

Wspomniany wyżej Antonin z Przemyśla skarżył się z kolei temuż generałowi na niewdzięczność Mikołaja z Mościsk, któremu klasztor ruskie ofiarowały przeorstwo lwowskie i wilkamiat kontraty ruskiej, on zaś opowiedział się, za krzywdzącą decyzją papieża¹¹. Stanowisko regensa krakowskiego zawsze było jednoznaczne, i nie miały na nie wpływu nawet czynniki natury osobistej; ewentualne szanse administracyjnej kariery zakonnej.

Załadnienie, czy od strony prawnej, zakończenie sporu prowincji polskiej z klasztorami wschodnimi przez papieża Klemensa VIII brewe z dnia 30 lipca 1601 było tylko oddaleniem faktów, które i tak miały nastąpić. W wyniku tych decyzji utworzono na miejsce prowincji ruskiej św. Jacek małą kongregację złożoną tylko z 6 klasztorów ze Lwowem na czele. Ostateczne jednak, jeszcze za życia Mikołaja z Mościsk, w 1612 powołano osobną ruską prowincję w granicach o wiele mniejszych niż z 1597 roku. Natomiast z klasztorów spornych utworzono kontraktę ruską w ramach prowincji polskiej¹².

Bez wątpienia stanowisko Mikołaja z Mościsk było dość ogólnym i powszechnym odniesieniem dominikanów polskich do wszelkich tendencji separatystycznych. Regens krakowski był odzwierciedleniem ogólnego stylu myślenia władz prowincji polskiej. W całości procesów z końca XVI wieku okazał się on postacią bardzo wpływową i znaczącą, nacechowaną jednocześnie pozytywnymi cechami osobowościowymi.

Ks. Andrzej F. Dziuba

**Ks. Profesor Alfons Schletz — twórca naukowego
organu dla dziejów Kościoła w Polsce**

Dnia 27 marca 1981 roku pożegnał świat w Krakowie ks. Profesor dr Alfons Schletz „w 70 roku życia, 53 roku powołania zakon-

¹⁰ *Epistolae Summorum Pontificum, Archiepiscoporum et Episcoporum, Illustrissimorum Magistrorum Ordinis, Commissariorum (...)* 1596—1602, dokument nr 150 — ArDomKr rps Pp 52.

¹¹ Pp 51 dokument nr 87.

¹² Por. J. Kłoczowski, *Wielki zakon XVII-wieczny Rzeczypospolitej u progu swego rozwoju. Dominikanie polscy w świetle wizytacji generalnej z lat 1617—1619*, NP 39(1937) 151; *Tenże, Rozwój dominikanów w państwie polsko-litewskim w XVII—XVIII wieku*, STNKUL 19(1970) 70.